

M E D E D E L I N G E N
van de Stichting
FAMILIE VIS VAN ZAANDIJK

nummer 16, juni 1988
Redactie: Dirk Vis
Piet Vis
Heyme Vis

Adres redactie: Vincent van Goghweg 7
1861 cd Bergen N.H.

Jaarlijkse bijdrage voor abonné's 25
gld., te storten op postgiro 3220631
ten name van Stichting Familie Vis
van Zaandijk, te H e i l o o.

Het bestuur maakt bekend dat het plan
is om op 20 mei 1989 weer een familie-
reunie te organiseren. Het programma
etc. zal nader worden bekendgemaakt.

N A V E E R T I G J A A R

In 1943 was het driehonderd jaar gele-
den dat de firma Heyme Vis en Zoonen,
verffabrikanten, begon met de produc-
tie van verfwaren. Dit feit had men op
het juiste moment waardig willen her-
denken, maar door de oorlogsomstandig-
heden was dat toen uitgesloten. Op ver-
zoek van commissarissen stelde ik een
gedenboek samen: Drie Eeuwen verf.
Talloze uren bracht ik door in provin-
ciale en regionale archieven en de
oogst was overvloedig. Toch speelt 't me
dat ik de bij overlevering steeds aan-
genomen stichting in 1643 niet uit de
bronnen kon bewijzen. Interessant voor
mijzelf was dat ik aanwijzingen vond
dat de oude Oost-Zaandammer familie
Heyme Vis uit dezelfde stam sproot als
de familie Vis van Zaandijk. Eerst ja-
ren later vond ik daarvan het door-
slaand bewijs (zie blz. 66-69 in nr. 8
van de 'Mededelingen').

In oktober 1945 verscheen Drie Eeuwen
Verf en het boekje is toen vriendelijk
ontvangen. In 1950 verscheen een kort
opstel van wijlen S.Lootsma, eveneens
gewijd aan de zaanse verffabricage, in
diens Historische Studieën over de
Zaanstreek, tweede bundel blz. 181 vlg.
Voor mij was de verfperiode toen, naar
ik meende voorgoed, afgesloten.
Maar ziet: veertig jaar later, in 1985,
ontdekken de dynamische molenaars van
de verfmolen De Kat, aan de Zaanse

Schans, dat de auteur van Drie Eeuwen
Verf nog in leven is en hen zelfs nog
van dienst kan zijn met het beschikbaar
stellen van zijn oude aantekeningen. Een
verrassende kennismaking, over en weer.
Alles wat de heren van Leeuwen en de Kem-
penaar onder ogen komt betreffende de
techniek van de oude verffabricage wordt
toegevoegd aan hun kennis die in de loop
der jaren uitgroeide tot een veelomvat-
tende wetenschap, in de molen de Kat in
praktijk gebracht. Merkwaardig voor ons
is dat die molen voor een belangrijk deel
bestaat uit de oorspronkelijke construc-
tie van de molen de Duynjager die al in
1695 of '96 werd gebouwd voor de firma
Heyme Vis.

Een van de dingen waarop de heer Sjors van
Leeuwen mij attent maakte is de grote
enquête, in 1890 gehouden door de Staats-
commissie ingevolge de wet van 19 januari
van dat jaar: een onderzoek naar de maat-
schappelijke toestanden in het bedrijfs-
leven, de verhouding tussen werkgevers
en arbeiders, de veiligheid en gezondheid
in de bedrijven etc. De commissie nam in
verhoor de heer Heyme Vis Jr. (Heyme IV,
1827-1914) en diens 36-jarige 'verfhout-
malersknecht' D i r k S p i j k e r. De
verhoren van deze beiden, 'heer en knecht',
laten we hier volgen. Dat van de 63-jarige
'baas' is overgenomen uit het orgaan
M o l e n van de Hollandsche Molen, dat van
Dirk Spijker is een kopie uit het rapport
van de enquête-commissie. Het hieronder
geplaatste portret tekende ik destijds naar
een oude foto. **Het is de firmant Dirk Vis
(1854-1919), de zoon en opvolger van Heyme
Vis Jr.**

D.V.

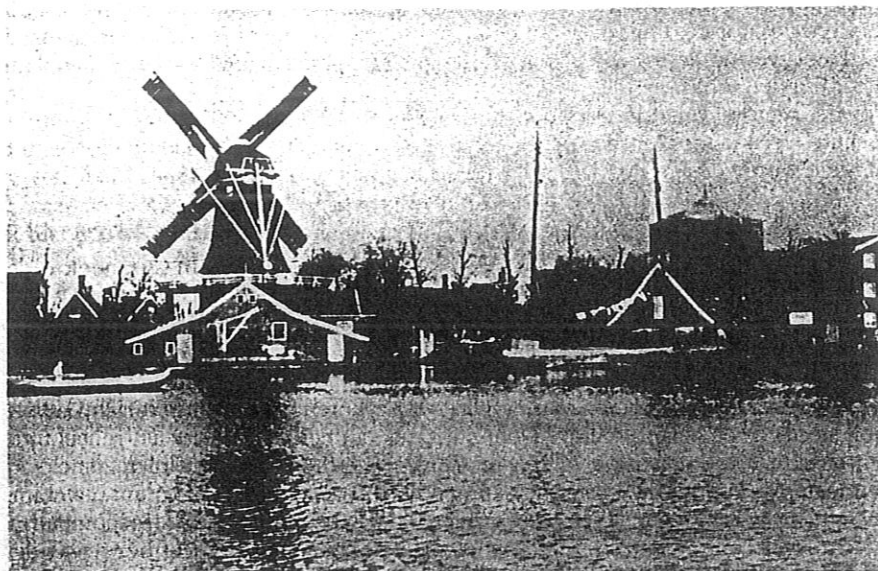
”Niet iedereen dag vleesch, maar dat is geen behoefte”

L. van Lambalgen

Een bedrijfstak, die in deze verhoren tot nu toe nog niet aan bod kwam, is die van de verfindustrie. In deze aflevering doet Heyme Vis Jr. van de bekende gelijknamige firma hierover een boekje open. Deze zeer oude firma bestond in 1943 driehonderd jaar en gaf in oktober 1945 een gedenkboek uit van 156 blz. getiteld "Drie eeuwen verf", geschreven door Mr. D. Vis. Hierin worden veel bijzonderheden gegeven - niet alleen over de firma maar ook over de Zaanse verfindustrie in het algemeen. Zo kan men er o.a. een lijst van alle Zaanse verfmolens in vinden, samengesteld door P. Boorsma, wiens "Duizend Zaanse Molens" toen nog niet verschenen was.

Tijdens het verhoor had de firma nog drie windmolens, waarvan de bekende *Duinjager* (nu *De Kat* aan de Zaanse Schans) tot het oudste bezit behoorde. De beide andere molens waarvan in het verhoor sprake is, waren *Het Oosterkattegat* en *De Paauwin* uit resp. 1694 en rond 1671. Enige jaren na dit verhoor werden ze gesloopt, namelijk in 1898 en 1903 (zie verder blz. 120/121 van "Duizend Zaanse Molens"). Heyme Vis Jr. leren we in dit verhoor kennen als een vrij conservatieve ondernemer en in zijn persoonlijke opvattingen een echte nuchtere Zaankanter van de oude stempel. Een langere middagpauze voert maar tot ledigheid en van het naar de opvatting van de voorzitter lage loon kan een zuinige huisvrouw best rondkomen - men heeft het zelfs "goed". Maar daar trapt voorzitter Kerkdijk niet in en bij het aandraaien der duimschroeven komt het er wel uit: "Een beetje meer zou wel welkom wezen"!

Maar onmenselijk is Heyme Vis zeker niet: hij hecht aan een goede verstandhouding met zijn personeel en aan één aan de molen "afgeleefde" wordt uit eigen zak f 5,— pensioen betaald. Maar

Verfmolen De Paauwin te Oostzaan, eveneens eigendom van de firma Heyme Vis Jr.

hij ziet de bui wel hangen gezien het grote aantal "oudjes" dat hij nog in dienst heeft.

Heyme Vis Jr. leefde van 1827 tot 1914 en volgens blz. 116 e.v. van genoemd gedenkboek weigerde hij halsstarrig de leiding der firma uit handen te geven aan zijn zoon. Pas op 87-jarige leeftijd en kort voor zijn dood werd hij hiertoe gedwongen en dat tekent het karakter van de man die we in dit verhoor nader hebben leren kennen.

Verhoor van Heyme Vis Jr., oud 63 jaar, lid der firma Heyme Vis & Zonen, verfhoutmaler, te Zaan-dam.

1489. De Voorzitter: Hebt gij uitsluitend eene stoomfabriek?

A. Neen, ik heb eene stoomfabriek en drie windmolens.

1490. V. Met hoeveel man wordt op de windmolens gewerkt?

A. Dat is verschillend; op één van mijne molens werken 2 man, op een anderen 4 man.

1491. V. Waarin ligt dit verschil?

A. Daarin, dat de eene molen drie paar steenen en de andere vier paar steenen heeft.

1492. V. Werken, wanneer er wind is, de verfhoutmolens dag en nacht?

A. Vroeger jaren wel, maar sedert vijf jaren hebben wij daarmede opgehouden, omdat het volk, wanneer het nacht en dag moet werken, het werk niet meer zoo goed behartigt. Daarom hebben wij aan onze werklieden de nachtloonen als extra-belooning gegeven, mits conditie, dat zij, wanneer het noodig mocht zijn, iets langer zouden malen. Thans zijn zij echter daartoe moeilijk te krijgen.

1493. V. Hebt gij dus de ondervinding opgedaan, dat nachtarbeid minder goed werk gaf?

A. Ik geloof niet, dat het nachtwerk zoo goed wordt behartigt, wanneer iemand reeds den geheelen dag gewerkt heeft.

1494. V. Uit uwe ervaring blijkt derhalve, dat het in uw bedrijf niet wenschelijk is des nachts te werken. Is het u ook bekend, of soortgelijke ervaring niet is opgedaan in de pelmolens?

λ. Ik ben niet op de hoogte van dat ak.

1495. V. Hoe lang is bij u aan de moens de werktijd?

A. Van 's morgens zessen tot 's avonds zevenen, met twee uren rust-tijd.

1496. V. Kunnen zij, die dichtbij wonen, hun middagmaal tehuis gaan gebruiken?

A. Aan den molen niet; daar koken zij hun potje zelf.

1497. V. Gebruikt gij ook jongens op den molen?

A. Die kan ik volstrekt niet gebruiken. Bij mij komen zij niet, voordat zij 18 jaren oud zijn.

1498. V. Wat is zoo'n jongen van 18 jaren in den regel geweest, vóórdat hij bij u komt?

A. Zij hebben meestal hier of daar boodschappen geloopen. Een ambacht hebben zij zelden geleerd.

1499. V. Hoeveel verdienen uwe werklieden?

A. Ik moet hierbij vooraf opmerken, dat zij hun gewoon loon ook bij ziekte blijven behouden, al duurt die ziekte ook een half jaar. Ik wil niet ontkennen, dat het mij dan wel eens hindert, volstrekt geen werk voor mijn geld te krijgen.

Overigens verdienen, aan den molen, waar met vier man gewerkt wordt, de meesterknecht f 9,50, de drie overigen f 7,50; in den molen, waar twee man werken, heeft de één f 8,50, de ander f 8,—. Op den derden verdient er een f 9,— een verdiende er f 8,— hij is op Nieuwjaarsdag gestorven-, en een jongen verdient f 3,50.

1500. V. Komt er nog wat bij?

A. Ja, de meesterknecht krijgt altijd in November vleesch, zoals men het noemt. Hij krijgt dan f 22,— extra. De anderen krijgen niets.

1501. V. Bij de anderen is dus f 7,— à f 7,50 alles?

A. Ja.

1502. V. Hebt gij wel eens nagegaan, hoe een man met een vrij talrijk gezin met dat geld kan rondkomen?

A. Ja, en ik heb de overtuiging, dat, wanneer zulk een man gehuwd is met eene knappe vrouw, die de centen weet om te keeren vóór zij ze uitgeeft, het huisgezin het goed heeft.

1503. V. Het spreekt vanzelf, dat de

huisvrouw een buitengewoon groote factor is in een werkmansgezin. Maar hoeveel verwoont zoo'n man nu wel?

A. Ik moet er een slag naar slaan. Ik denk f 1,— à f 1,20.

1504. V. In het algemeen is in een arbeidersgezin een viertal kinderen geen ongewoon groot aantal, en hier in de Zaanstreek zeker ook niet?

A. Neen, ze zijn niet à la Van Houten.

1505. V. Is het nu uwe ervaring, dat een huisgezin met vier kinderen, bij het door u genoemde loon, behoorlijk voorzien kan worden van voeding en kleding?

A. Een beetje meer zou wel welkom wezen. Met de extra koude gaven wij eene extra gift, maar het is exceptioneel. In het algemeen hoor ik toch weinig klachten; naar ik zie, komen ze vrijwel uit. Natuurlijk eten ze niet iedereen dag vleesch, maar dat is geen behoefte.

1506. V. Nu uwe stoomfabriek. De getuige Spijker heeft ons medegedeeld, dat hij daar als meesterknecht of eerste knecht verdiende f 8,— vast en gemiddeld f 2,— overwerk. De anderen hadden f 6,— en gemiddeld f 1,50 overwerk. Is dat juist?

A. Ja.

1507. V. Hoe komt het, dat de loonen in uw vak lager zijn dan in andere vakken?

A. Och, het vak is onder den voet geraakt. Vroeger hadden wij nog al export; de "holländische Bemahlung" stond bij de Duitschers goed aangeschreven; doch nu kunnen zij het even goed als wij.

1508. V. Waren de loonen vroeger geringer of beter?

A. Kleiner. Omstreeks 1848 hebben wij, ik meen naar aanleiding van de ziekte in de aardappelen, wat meer gegeven. Destijds had ik een knecht, die, buiten overwerk, niet meer verdiende dan f 5,— en die, ofschoon hij 3 kinderen had, toch nog spaarduiten kon leenen aan een ander, die f 12,— verdiende.

1509. V. Dat werd dan zeker op het eten uitgehaald?

A. Dat geloof ik niet.

1510. V. Wordt er aan de stoomfabriek nacht- of Zondagswerk verricht?

A. Neen, daar wordt net gewerkt, als op den windmolen; trouwens het volk wordt, naar behoefte, hier en daar ge-

bruikt. Vóór een 25 jaar werd er 's Zondags wel gewerkt, doch nooit vóór 5 uur 's avonds. Dat was echter niet vol te houden.

1511. V. Werken de menschen liever op den wind- dan op den stoommolen?

A. Ja, daar is meer variatie en, als er geen wind is, minder te doen.

1512. V. Een middagrusttijd van 1½ uur schijnt hier vrijwel uitzondering te zijn. Is 1 uur niet te kort om heen en weder te loopen en rustig in het gezin te middagmalen?

A. Ik geloof het niet, en waar zou men dan het half uur meer aan moeten besteden? Als de menschen van het werk zijn, hebben zij geen lust in lezen of zoo iets.

1513. V. Is dit het algemeen gevoelen hier?

A. Ja, alleen timmerlieden en metselaars nemen een langeren schafttijd.

1514. V. Is nooit van de zijde uwer werklieden de wensch tot u gekomen om den middagschafttijd te verlengen?

A. Neen.

1515. V. Hoe vaak betaalt gij het loon uit?

A. Vroeger om de 14 dagen, maar sedert 1 Januari 1889 om de 8 dagen.

1516. V. Waarom hebt gij dat veranderd?

A. Een van mijne knechts zeide mij, dat, naar zijne meening, menschen, die niet meer verdienen dan f 10,— 's weeks, het recht hadden om dit wekelijks te ontvangen, en ik vond, dat hij gelijk had.

1517. V. Gelooft gij, dat de menschen het een voordeel achten wekelijks betaald te worden?

A. O ja; zij hebben dan elken Zaterdag weder een nieuwe som om te kunnen betalen, terwijl bij eene betaling om de veertien dagen het in het laatst wel eens wat krap wordt. Het is echter eigenaardig, dat de voorschotten van den meesterknecht nog om de 14 dagen worden afgedaan.

1518. V. Verscheidene getuigen hebben ons gezegd, dat in het algemeen gesproken, uitzonderingen derhalve daargelaten, men kan zeggen, dat hier aan de Zaan het werkmansgezin met het geld, dat 's Zaterdag-avonds ontvangen wordt, niet behoefte te betalen hetgeen in de afgeloopen week is ge-

(vervolg op pagina 21)

borgd, maar werkelijk daarmee kan koopen, geld bij de visch, wat het in de volgende week, behoeft. Hebt gij daaromtrent ook ervaring?

A. Ik geloof, dat die verklaring, welke gij aanhaaldet, juist is; maar natuurlijk, wanneer de vrouw niet deugt, dan is het wat anders; dan wordt er geborgd, zulk een gezin is niet te redden.

1519. V. Wanneer van andere plaatsen wordt beweerd: het gros van de werklieden staat in het krijt, dan acht gij dus die uitspraak voor Zaandam niet van toepassing?

A. Neen.

1520. V. Is de verhouding tusschen patroon en werkmán hier aangenaam?

A. Wanneer ik mijne ondervinding van circa 50 jaren raadpleeg, dan is de verhouding niet zóó intiem meer als vroeger, hoewel zij thans toch nog heel goed is.

1521. V. Bedoelt gij met dat woord "intiem", dat over en weer de aanraking minder is geworden, of dat het voor de patroons thans lastiger is?

A. Ik bedoel, dat wij thans iets minder met de huishoudens der werklieden bekend zijn, en zij omgekeerd iets minder met ons huishouden; doch de toestand is nog steeds bevredigend.

1522. V. Hebt gij oudjes in dienst?

A. Vroeger twee, thans nog één.

1523. V. Is dat iemand, die niet meer bij u in dienst is, maar eene uitkering ontvangt?

A. Ja; hij is aan den molen afgeleefd, en wij meenden, dat rust voor hem noodig was. Wij hebben hem toen een cadeau gegeven en f 5,— per week.

1524. V. Zoudt gij groot bezwaar zien in het tot stand komen van eene alge-

meene regeling, waarbij, grootendeels ten koste van de werkgevers, de werkmán verzekerd werd tegen den ouden dag?

A. Van wege het Plaatselijk Nut is eene nieuwe ziekenbus opgericht, en wij hebben onzen werklieden aangeraden in die bus te gaan, onder belofte van de helft der kosten te zullen betalen -het geheel wilden wij niet betalen, omdat er in de gezinnen te groot verschil van kinderen bestaat; maar van al onze vaste werklieden hebben slechts enkele van dit voordeeltje geprofiteerd. Ik geloof, dat dit met zulk eene verzekering tegen den ouden dag hetzelfde zou zijn.

1525. V. Is dat eene ziekenbus uitsluitend voor geneeskundige hulp, of ook voor uitkeering?

A. Alleen geneeskundige hulp.

1526. V. Kan de geringe deelneming der werklieden ook hierin gelegen zijn, dat men van gemeentewege zeer vrijgevig is met het verleenen van kosteloze geneeskundige hulp?

A. Wat mijne werklieden betreft, geloof ik dit niet.

1527. V. Gij geeft eene wekelijksche uitkeering van f 5,— aan dien ouden werkmán, misschien doet uw buurman dat niet. Zoudt gij het nu niet eenerzijds van groot algemeen belang achten

en zou het anderzijds voor u persoonlijk overwegend bezwaar opleveren, indien er eene algemeene regeling tot stand kwam, waardoor alle werklieden verzekerd worden tegen den ouden dag, zoodat de werkmán wist, wat hem later te wachten stond en de armenzorg evenredig werd ontlast?

A. In ieder geval zou dit, mijns inziens, alleen van Staatswege kunnen geschieden.

1528. V. Ik bedoel juist zulk eene regeling van Staatswege, maar wenschte te weten, of zij door u worden toegejuicht?

A. Dat hangt geheel af van de premie, die, dunkt mij, zeer laag zou moeten zijn.

1529. V. Hebt gij ook nagegaan, of het u al dan niet duurder zou uitkomen, wanneer gij uw personeel bij eene particuliere Maatschappij verzekerdet, in plaats van in een voorkomend geval de toelage uit te keeren?

A. Neen; maar de reden, waarom ik daartoe toch niet zou overgaan, is eenvoudig deze: onder mijn personeel bevinden zich heel wat oudjes, zoodat ik eene onmogelijke premie zou hebben te betalen.

H. Vis Jr.

A. Kerckh. Voorzitter
S. Le Plooi
W.M. Visser
W.H.J. Rouland. Adj. secretaris

Molen De Vlieger te Voorburg

Als het aan de kortgeleden opgerichte stichting „Molen De Vlieger - geef hem de ruimte” ligt, gaat de uit 1621 stammende achtkante poldermolen in het hart van Voorburg, een nieuwe toekomst tegemoet. De Vlieger staat nu ingeklemd tussen een sporthal en flatgebouwen. In het kader van de viering van „2.000 Jaar Voorburg” dit jaar gaat de stichting een actie voeren om het mogelijk te maken de molen te verplaatsen naar het in aanleg zijnde recreatiegebied Essesteijn. De Vlieger zou dan ook weer een bemalingsfunctie krijgen (foto: Dick v.d. Engh, Voorburg).

Rijksdienst voor de Monumentenzorg

Bij de Rijksdienst voor de Monumentenzorg is een aantal bekende namen en gezichten verdwenen. Per 1 maart jl. is de heer W.A. Korpershoek, hoofd van de afdeling Molens, met de VUT gegaan. De heer Korpershoek was meer dan 25 jaar aan de Rijksdienst verbonden. Zijn taak wordt voorlopig waargenomen door de heer G.H. Keunen. Een maand eerder ging de heer C. Taal, hoofd van de afdeling Financiële en Economische Zaken, met pensioen. Op dezelfde datum verliet de heer A.P. Smaal, hoofd van de afdeling Voorlichting en Public Relations, de dienst om bij de Staatsdrukkerij en uitgeverij (SDU) in dienst te treden.

H E T T W E E D E V E R H O O R

Hieronder volgt nu het verslag van die andere zitting van de Enquête-commissie die we direkt uit het rapport overnemen, dus zonder commentaar. De datum van de verhooren is er niet bij vermeld. Uit de nummering van de vragen (V) en de daarbij horende antwoorden (A) valt op te maken dat het onderstaande vooraf is gegaan aan het verhoor van de heer Heyme Vis.

V e r h o o r van D I R K S P I J K E R,
verfhoutmalersknecht bij de firma
Heijme Vis & Zonen,
te Zaandam.

1295. De V o o r z i t t e r : Zijt gij op een windmolen?

A. Neen, op een stoommolen.

1296. V. Hoe lang werkt gij?

A. Van 6 tot 7 uur, en gemiddeld één uur overwerk. Daarvan hebben wij 2 uren rust in drie tempo's.

1297. V. Kunt gij in een uur naar huis gaan om rustig het middagmaal te gebruiken?

A. Voor hen, die dichtbij wonen, gaat dat; die veraf wonen, kunnen dat moeilijk doen: zoo zijn er twee.

1298. V. Is $1\frac{1}{2}$ uur middagrusttijd hier uitzondering?

A. Op fabrieken ja, bij de ambachtsindustrie niet.

1299. V. Is er in de fabriek, waar gij werkt, nacht- en Zondagsarbeid?

A. Neen.

1300. V. Wat is het loon?

A. De ondergeschikten krijgen f 6 vast en f 1,50 voor nacht-overwerk; ik heb f 3 vast en f 2 voor 's nachts. Verder komt er niets bij. Wij verdienen minder dan werklui in andere vakken. Dat is altijd zoo geweest. Vóór 12 jaren was het nog minder. Toen kreeg een man f 5 vast, behalve het nachtloon. Maar wij zijn tevreden, want onze patroon geeft zooveel als het lijden kan.

1301. V. Is op den windmolen de verdienste anders?

A. Hetzelfde; voor het nachtgeld, dat afgeschaft is, zijn die f 1,50 in de plaats gekomen. Daar wordt niet anders gewerkt, dan van 6 tot 7 uur.

1302. V. En als gij ziek zijt?

A. Dan gaat voor eene week het geheele loon door; duurt het langer, dan gaat de f 1,50 voor overwerk er af.

1303. V. Is er bij u wel een ongeluk gebeerd?

A. Ja, maar niet ernstig. Verleden week heeft een werkman zijn been gebrand.

1304. V. Hoe kwam dat?

A. Hij moest bankmessen slijpen, zooals wij gebruiken om hout te kappen. De steen was bevroren, en daarom haalde hij een emmer kokend water van beneden, en daar trapte hij met zijn been in. Nu is hij 9 dagen buiten werk.

1305. V. Hebt gij ook ongelukken door aanraking met de machine bijgewoond?

A. Neen.

1306. V. Wordt gij bij de week uitbetaald?

A. Ja.

1307. V. Worden er boeten opgelegd?

A. Ja, 10 cts voor te laat komen, maar dat wordt weinig toegepast.

1308. V. Hoeveel werklieden heeft uw patroon in het geheel?

A. Aan de fabriek 7, en aan de molens 8 te zamen.

1309. V. Waar werken de meesten liever, aan de molens of op de fabriek?

A. Aan de molens, daar komen nog eens stille dagen voor.

1310. V. Wordt dan hetzelfde loon gegeven, of de molen maalt of niet?

A. Ja.

1311. V. Wordt aan de molens langer gewerkt dan aan de fabriek?

A. Neen.

1312. V. Wordt er ook niet 's nachts gewerkt?

A. Neen; dat beviel mijnheer niet, dat is al 5 jaar afgeschaft.

1313. V. Moeten de menschen, die in het geel f 7,50 hebben, daarvan leven, of verdient in den regel de vrouw er nog wat bij?

A. Zoolang er geen kinderen zijn, kan dat, maar langer niet.

1314. V. Dan zal zeker schraalhans er keukenmeester zijn?

A. Ja, dat wel.

1315. V. Eten die menschen geregeld vet bij hun eten?

A. Neen, dat kan er niet af.

1316. V. Eten zij aardappelen met groente?

A. Aardappelen zijn nu te duur; zij eten erwten, boonen en rijst, dat is goedkooper en ook voedzamer.

1317. V. Wordt dat dan niet met vet klaargemaakt?

A. Als het kan, met vet; maar anders met stroop en azijn.

1318. V. Hebt gij veel kinderen?

A. Eén.

1319. V. Hebt gij nog andere verdiensten dan uwe 10 gulden? A. : Neen.

D.Spijker.

DE BRIEVEN VAN GERARD
ADRIAAN VIS

(vervolg van blz 103, brief van 28 mei 1908 uit Londen)

... De Regent- en Oxford streets die geheel versierd waren met vlaggen hebben we boven op een bus doorgetramd; och M. had U toen toch Uw zoon kunnen zien.

In het Hydepark zagen we zeer op ons gemak President Fallières en schitterend gevolg, geëxcorteed door prachtige eere-wacht. Er waren niet heel veel menschen in het park en we ontvingen een afzonderlijke groet, een eer die voorzeker lang niet elk Hollander ten deel valt.

In de underground Railway heb ik ook gereisd, prachtig, magnifique, ik vertel het later wel eens.

De leelijke retirades die ze te Arnhem tot groot ongerief maar heelemaal verwijderen zijn hier prachtig ingericht onder den grond. We hebben er enorm staan la-cehn, we wilden namelijk per underground Railway gaan reizen en kwamen onder den grond in een retirade te recht.

Eten doen we hier ook heerlijk in groote lunchrooms waar je door allervriendelijkste missjes bediend wordt. Och wat moet ik weer zuchten op die stijve hollandsche dametjes die niet schijnen te beseffen dat we zoo graag vriendelijk behandeld worden. 'k Zou haast vragen mag ik zoo'n lief missje medenemen?

Morgen ga ik naar het Kristallen Paleis, bezoek verder de Tower en denk 's avonds naar de beroemde baletten in het Alhambra Theatre te gaan. Zaterdagmorgen ga ik naar de grootste groentenmarkt ter wereld.

Met het Engelsch wat ik ken kan ik mij hier best redden, dit is mij zeer medegevallen, ik steeg er zelfs eenigszins door in de achting van mijne medereizigers.

In het Hôtel waar ik op aanraden van den Heer Stork logeer, logeeren ook steeds de gezelschappen van Lissone. Thans zal ik eindigen, ik moet gaan slapen in mijn mooi mandje en nieuwe krachten opdoen voor de belangrijke verdere dagen. Ontvang allen mijne hartelijkste groeten uit de wereldstad Londen. Uwe allergelukkigste zoon, jelui jongste broer die een zeeschip vol lol heeft G e r a r d .

(30 mei 1908, aan boord van de 'Dresden')

Loved Mother!

In best condition I am returned at Hook of Holland; this night it was very foggy. Magnificent days I had at London, never to be forget. Sea-illness I have not had. A letter with London-news is following from Amsterdam. Best compliments to my brothers Adriaan and James, and to my sister. Yours faithfully Y a r d .

(Amsterdam 1 juni 1908:)

... Mijne laatste brief uit Hoek van Holland die ik, toen wij de Hollandsche kust in 't zicht kregen, schreef ik aan boord van het stoomschip 'Dresden' zult U zeker hebben ontvangen. Wegens hevige mist op zee kwamen we twee uur te laat aan den Hoek. Toen wij naar onze hut gingen was het fijn nachtweer, een twintigtal Engelsche oorlogschepen die we voorbijstoomden konden we mooi opnemen. 'k Had dien nacht een hut samen met een Engelschman. Alsof we broers waren kleedden we ons na vlugge kennismaking in dezelfde kamer uit em gingen rustig slapen. Midder-nacht een uur of 3 werden we wakker door het aanhoudend fluiten van onze boot, die telkens waarschuwingssenen gaf wegens de mist.

Reeds om half zes wandelde ik met mijn jaskraag hoog op tegen de koude, over het dek. We stoomden langzaam, overal was dikke mist. Het lastigste was dat we in de nabijheid van een andere boot waren die we, hoe duidelijk het fluiten was, toch maar niet konden zien. Als men het niet medegemaakt heeft weet U niet hoe gevaarlijk mist op zee is. De kapitein zeide mij als je elkander ziet zit je er zoo boven op. Windelijk hoorden we sterk fluiten achter ons en werd toen obmiddellijk volle stoom geblazen en we waren de lastige buurman kwijt. Toen om 6 uur de zon opkwam verdween de mist, een prachtig gezicht was dat die zonsopgang, weer heel anders dan op de Rigi, en toch was 't hetzelfde zonnetje. Zeeziek ben ik ook op de terugreis niet geweest, eene dame in een hut naast mij hoorde ik duidelijk zoo nu en dan 'kotsen', dat was geen aangenaam gehoor.

Evenals A hadden ook anderen mij gezegd dat ik Amsterdam bij mijne terugkomst wel erg klein zou vinden. Nu het was inderdaad zoo, toen ik op den Dam kwam wist ik niet hoe ik het had, zoo'n klein beetje bedaarde menschen en eenige lage huisjes, 't was treurig om te zien, doch niettemin A, de verzuchting die je schreef hoop ik niet te krijgen, het blijft mijn goeie Amstelstad

en Arnhem in mijn oogen een lief plaatsje om te wonen.- Op het bureau vanmorgen was ieder even hartelijk en belangstellend om wat van mij te hooren. Toen ik de Heer Stork een heele vertelling gedaan had zeide hij: 'Nu moet je zien Vis dat je bij gelegenheid ook eens te Parijs komt, ik ben daar ook geweest, je zult zien, van die stad krijg je weer een geheel andere indruk.

Ons reisgezelschap sloot wederkeerig uitstekend (aan) a.s. Woensdag hebben we een gezellige avond hier te Amsterdam om nog eens over alles te spreken; zoo langzamerhand kom ik hier goed in m'n vrienden te zitten.- Die Londensche maïs kon nog wel eens een staartje krijgen.

Thans moet ik wat vertellen van de allerheerlijkste dagen die ik te Londen doorbracht; om eerlijk te zijn echter moet ik schrijven: het is mij thans nog niet mogelijk. Mijn brein zit zoo allemachtig vol met indrukken dat ik niet weet waar ik moet beginnen en wanneer ik begon zou ik wel een nacht en langer kunnen doorschrijven ... Het treft dus zeer mooi dat ik a.s. Zaterdag thuis kom, ik hoop dat U mij dan den geheelen dag zult willen aanhooren ...

(En zo komen we niets meer aan de weet van de Londense heerlijkheden die Geert tot enthousiasme brachten. Er volgen vele brieven met trouwe verslagen van allerlei feesten en ook minder aangename gebeurtenissen. Voor de 15e maal moet Geert naar een ander pension verhuizen. De redenen van die voortdurende mobiliteit komen we niet aan de weet. In een brief van 6 september 1908 peinst hij even over zijn toekomstige carrière:)

... De vorige week was hier een conferentie van de Verein Deutscher Eisenbahn Verwaltungen waarvan de Hollandsche Spoor ook lid is. Gedelegeerde Spoorwegautoriteiten uit geheel Europa waren hier aanwezig en de gasten van onze Maatschappij. Vergaderingen hadden plaats in de conferentiezaal op de Keizersgracht - waar ook onze bureau's zijn - en 'savonds in de Koningszaal van Arti&S. Onze heer Van Hasselt opende en sloot de vergaderingen. Twee heeren van mijn afdelling genoten de eer als 'Protokolführers' aangewezen te worden (notulen); aardige toekomst-muziek voor ons jongeren, vindt U niet? Secretaris van de Directie te zijn is nog zoo kwaad niet. Alle dames van de verschillende gedelegeerden waren ook mede gekomen, een echt cosmopolitisch gezelschap dus. ...

(De conferentie ging de krachten van de heer van Hasselt blijkbaar te boven, zie brief 17 October '08:)

... De begrafenis van onzen Heer van Hasselt heeft gepasseerde Dinsdag in alle eenvoud plaats gehad; uit de courant zult U een en ander hebben gelezen. De familie van Hasselt had verzocht - hoewel zich van de belangstelling overtuigd houdende - zoo min mogelijk afgevaardigden van de Maatschappij te zenden. Van het administratiegebouw gingen dan ook 2 of 3 der oudsten van elke categorie van ambtenaren mede, verder waren de bureaux gesloten. 's Morgens 11 uur vertrok er van hier een extra-begrafenistrein met 2 bagagewagens om de kransen waaraan ieder had bijgedragen te vervoeren. Allen ontvingen we een officiële rouwcirculaire ...

... Het wordt nu weer echt gezellig in Amsterdam, het groote seizoen is begonnen, voor de schouwburgen is het 'savonds druk. Van schouwburgen gesproken: het is daar thans verboden voor dames om hare hoeden op te houden. De dames evenwel die zooals we hier gekscherend zeggen voor niemand het hoofd buigen, hebben dit seizoen hare hoofddeksels nog een paar verdiepingen hooger gemaakt. Gisteren heb ik uitstallingen van dameshoedjes bij Mars in de Kalverstraat gezien: het waren reuzenmodellen, randen zoo breed die je als je met 'haar' loopt volkomen tegen de regen kunnen beschutten; veeren en spelden waar de draagster haar buurvrouwen wel een oog mede kan uitsteken. Toch mooi? Als het maar mode is. ...

(De feesten in Amsterdam volgen elkaar op en Gerard geniet, een soiré waarin hij als Chinees deelneemt brengt hem bij de cotillon in extase, de kerst-voorbereidingen geven grote gezelligheid. 20 december 1908:)

... 't Is een goeie tijd om te slapen nu het 'smorgens zoo lang donker blijft; vannacht heb ik tenminste gelijk een baby in zijn mandje de klokke-wijzer rond gedroomd. 'k Was juist in tijds klaar om de dienst in de Vrije Gemeente bij te wonen. 'k Heb geen spijt er geweest te zijn. 't Was juist aanneming van nieuwe leden. De geheele kerk en alle galerijen waren dicht bezet. Een groot koor zong, nu en dan gevolgd door de toehoorders, de gedrukte gezangen die op elke plaats lagen. De oude grijze Hugenholtz hield daarna een toespraak tot zijne leerlingen. Hij wilde hen iets medegeven - zoo begon hij zijn rede - van de menschenkennis die hij verzameld had

(wordt voortgezet)

N A A R P A R I J S I N 1 8 5 7

(vervolg verslag van de reis van Jacob Vis Cz., geb. 1833, met Jan Vis Jansz. geb. 1832 en Dirk Crok Tz.)

... en zijn toen nog gegaan naar het Louvre waar wij eenige oudheden gezien hebben doch moesten spoedig weder vertrekken daar de tijd van bezichtigen juist verstreken was. Toen zijn wij vervolgens naar onze restauratie gewandeld daar het juist 5 uur was en na afloop daarvan weder au Caffé de la Rotombe, verder naar ons hotel om te raadplegen waarheen wij ons dien avond zouden begeben, en besloten toen om au Château des Fleurs te gaan. Zijn toen eerst naar de Beurs gewandeld om aldaar een rijtuig te zoeken en zijn toen vandaar gereden; aldaar was de geheele tuin prachtig geïllumineerd; midden in deze tuin bevond zich een tent, waar op een orkest was geplaatst, van de Muzikanten. Voor deze tent was eene cirkelvormige asphalten baan, alwaar eene menigte dansers en danseressen door elkander zweefden, hetgeen in deze tuin een heerlijk schouwspel opleverde hetwelk bijna niet is te beschrijven: fonteinen, grotwerken, tenten en alle soorten van gemakelikheden, ook te middernacht nog een prachtig vuurwerk. Na ons aldaar genoeg geamuseerd te hebben zijn wij weder per vigilante naar ons Hôtel gereden en hiermede hadden wij weder de dag gepasserd.

Zaterdag 27 Junij, 8e dag.

Des morgens schoon weder doch warm. Na ontbeten te hebben zijn wij gewandeld à la Bourse, welke wij toen bezigtigd hebben, waar juist niet veel bijzonders was. Van daar zijn wij gegaan à l'Eglise Madeleine, waar wij juist het genoegen hadden een paar te zien trouwen, hetgeen volgens ons oordeel zeer koel in zijn werk ging, de kerk echter zeer schoon. Vervolgens gewandeld naar de Rue de Rivoli, waar wij een flesch Beijersch bier dronken om ons een weinig te verkwikken, daar het bijna te warm was om te loopen. Verder zijn wij gewandeld naar het Louvre waar wij de vorige dag ook geweest waren doch toen mogelijk slechts 1/20 gezien hadden. Hierbevond zich l'école de Marine, waar wij eene mooie verzameling van schepen en prachtige schilderstukken gezien hebben; na lhier twee uren te hebben zoekgebracht zijn wij weder gewandeld door le Jardin de Tuilleries naar het Frégatschip, liggende in de Seine tegenover la Place de la Concorde, alwaar zich twee prachtige fonteinen bevinden. Op dit schip hebben wij iets gebruikt, daar het zelve geheel en al was ingerigt voor déjeuner, diner etc. en na hetzelfde bezigtigd te hebben, hebben wij boven op een Omnibus plaats genomen, en zijn toen gereden au Palais Royal, aldaar afgestapt en gewandeld naar Richard om te dineren. Verder weder na afloop naar het Hôtel de la Rotombe om de courant te lezen ...

(slot volgt)

M U T A T I E S :

- CIdbbaa Marianne Amanda Vis trouwt te Amsterdam 17 oktober 1986 Wilhelmus Theodorus Hubertus Verheijen, geboren te Horst (L.) 29 februari 1944, bedrijfsjurist, zoon van Gerard Leonard Lodewijk Verheyen en Catharina Hendrika Maria Clevers.
- CIdbbaaa Wilson Lawrence Verheyen, zoon van Wil en Marianne Verheyen - Vis is geboren te Toronto, Ontario, Canada, 19 oktober 1987.
- CVIIafb Cornelia Margaretha Caecilia Hof - Olivier is overleden te Limmen 7 maart 1988.

C O R R E C T I E S :

- CIcfbga Joost Joannes Gosman, zoon van Joop Gosman en Anna Magdalena Vis is geboren te Rotterdam 18 maart 1987.
- CIVagabb Robert - Ben (Rob) Hosman, zoon van Joep Hosman en Liliane Marie Paule (Lilou) Vis is geboren te Groningen 1 augustus 1987.